

75 år siden redningsoperasjonen på Sørøya

Den risikable evakueringen

På rekke og rad ventet store og små på å bli evakuert av de britiske skipene. FOTO NTBS KRIGSARKIV, RIKSARKIVET

Sørøya, Vest-Finnmark. Januar 1945. Tyskerne drev en intens klappjakt på finnmarkinger som hadde stukket seg unna tvangsevakueringen. Flere hundre sivile befant seg på Sørøya. Situasjonen begynte å bli kritisk, noe måtte gjøres.

En idé om å starte evakuering av Sørøya tok form allerede i november 1944 etter at norske soldater hadde kommet til Kirkenes. Oberst Arne Dagfin Dahl fikk forelagt et forslag om at en ekspedisjon burde sendes til øya for å få opplys-

ninger om tilstandene også i Vest-Finnmark.

Tok ledelsen

Det var oberstløytnant Gunnar Johnson som tok ledelsen for planleggingen av en evakuering av sivilbefolkningen fra Sørøya. Da han la frem planene for oberst Dahl fikk han dem godkjent.

Den første ekspedisjonen startet med skøyter fra Bjørnevått 17. januar 1945. Ordren var å komme seg til øya og etablere seg ved hjelp av våpenføre menn blant sivilbefolkningen.

En sivil administrasjon skulle på plass og forsyninger skulle fordeles blant menneskene som befant seg der. Skøyter som befant seg på øya skulle også sendes østover om der fantes noen slike som kunne unnværes.

I tillegg skulle mannskapet foreta en rekognosering av områdene og bidra med ytterligere forsyninger ved behov.

Evakuering av sivile

De av befolkningen som ikke var stridsdyktige skulle evakueres østover. De som deltok i den militære ekspedisjonen til Sørøya var marineløytnant Per Danielsen, marinelege løytnant Per Waage, løytnant og fotograf Ole Friele Backer og fenrik Arne Alexandersen.

Oberstløytnant Gunnar Johnson reiste den 27. januar 1945 fra Kirkenes til Storbritannia for å støtte arbeidet derfra.

Kunne ikke evakuere alle

I Øst-Finnmark var det i januar og februar ikke mulig å sørge for alle fra øya som måtte evaku-

Oberstløytnant Gunnar Johnson ledet evakueringsarbeidet under redningsoperasjonen på Sørøya. FOTO: NTBS KRIGSARKIV, RIKSARKIVET

eres. Dermed fikk oberstløytnant Johnson i oppdrag å få britene overbevist om å bidra til en evakuering vestover, til De britiske øyer.

Med tre skøyter ankom den første ekspedisjonen østfra Sørøya 26. januar 1945. Da nordmennene ankom begynte en første evakuering av eldre, barn og kvinner østover.

Alle menn i våpenfør alder måtte enn så lenge bli igjen.

Den ene skøyten dro østover med 79 personer samme dag den hadde ankommet. Tre dager senere, 30. januar fulgte nok en skøyte med 78 passasjerer på, og til sist en med tre om bord.

Først gikk destroyerne fra Sørøya til Murmansk før de evakuerte ble ført om bord i lasteskip som brakte dem til De britiske øyer. FOTO NTBS KRIGSARKIV, RIKSARKIVET

Fortsetter på neste side

De britiske krigsskipenes seilas for å redde folket fra Sørøya var ikke risikofri, i farvannet lurte tyske ubåter og i luften bombefly. FOTO NTBS KRIGSARKIV, RIKSARKIVET

← Fortsettelse fra forrige side

Forsvar av Sørøya

Ordren om, allerede ved ankomst, å etablere et militært forsvar av øya viste seg å by på utfordringer. Seks russiske maskingevær og mindre mengder ammunisjon var det nordmennene i starten hadde å hjelpe seg med.

Den ene av skøyten som skulle vestover ble beordret å hente det karene kunne få med seg av forsyninger og våpen fra Kirkenes. Målet var å få i gang en så omfattende mobilisering som mulig av øyas våpenføre karer. Å mobilisere 100 soldater var målet. De fleste av karene var veteraner som hadde tjenestegjort i Alta bataljon under kampene ved Narvik.

Tyskerne aksjonerte

I Vest-Finnmark drev tyskerne med stadige raid for å få tak i folk som hadde stukket seg unna. Behovet for å få flere bort fra Sørøya ble snart åpenbart. Men skøyten var ikke tilstrekkelige. Evakueringen måtte finne en annen løsning.

Det var her oberstløytnant Johnson kom inn. Håpet var at hans kontakt med britene hadde vært av det positive slag. Nå begynte det å haste.

Forsyninger ankom

Den 6. februar seilte kutteren Våroy fra Kirkenes tilbake til Sørøya, derne ankom 10. februar. Om bord var sårt tiltrengte forsyninger og våpen. I tillegg ble noen karer fra sivilbefolkningen på Sørøya med tilbake fra Kirkenes. Mobiliseringen

fortsatte og våpenøvelser kom på plass.

Johnson i Storbritannia

Oberstløytnanten hadde lagt ut på en omfattende reise for han ankom Storbritannia og kunne begynne samtaler med britene.

Først reiste han fra Kirkenes til Luleå hvor han traff flygeren og norskamerikaneren Bernt Balchen. Temaet for samtalen med Balchen var muligheten for transporthjelp for norske styrker. Videre reiste Johnson til Stockholm hvor han 29. januar la frem planen om evakuering av Sørøya for forsvarsminister Oscar Torp. Planen ble godkjent.

Samme dag hadde general Wilhelm von Tangen Hansteen, som var nestkommanderende for Forsvaret i eksil, sendt brev til forsvarsminister Torp. Von Tangen Hansteen hadde noen dager tidligere mottatt et telegram fra oberst Dahl hvor ønsket om å få britisk hjelp til evakueringen av Sørøya var innført.

Britene positive

Den 30. januar ble en regjeringskonferanse om behovet for britisk hjelp avholdt og 1. februar fløy Johnson fra Stockholm til Skottland. Derfra tok han tog til London neste dag. Planene ble først lagt frem for general von Tangen Hansteen og, litt senere samme dag, for det britiske admiralitetet. Den britiske marineledelse var positive til å evakuere sivilbefolkningen fra Sørøya.

Det ble bestemt at Johnson skulle reise til øya med en flybåt

for å få på plass en radiostasjon og samtidig klargjøre for evakuering.

To alternative løsninger

Det ble utarbeidet to planer for hvordan evakueringen skulle foregå. Det ene alternativet var å sende tre destroyere fra en konvoi til øya. Planen var at disse skulle forlate konvoien og gå inn til Dønnesfjord og Sandøyfjord for å ta sivilbefolkningen med til Murmansk og derfra sende disse med en konvoi til øya.

Det andre alternativet var, om første alternativ av en eller annen grunn ikke lot seg gjennomføre, å seile med tre destroyere direkte fra Storbritannia for å hente befolkningen.

Planene var i gang. Johnson fikk ordrene fra Forsvarets overkommando om å få utført evakueringen og så rapportere om resultatet av denne.

Fra Skottland til Sørøya

Johnson fløy fra Skottland til Sørøya 6. februar, han ankom med sjøfly neste morgen. Ved ankomst tok han kommando og fikk organisert samlelasser for de sivile.

Tre av fjordene på Sørøya ble valgt som de beste stedene for overføring til de britiske destroyerne. Nordfjord, Børfjord og Storelv i Sandøyfjord. I tillegg kom 75 mennesker fra Seiland til for å bli evakuert.

Planen var videre å la 130 mennesker bli igjen på Sørøya og 200 på Seiland, disse skulle da være kapable til å forsøge seg selv med overførte forsyninger.

Johnson hadde også med seg to norske fenriker til Sørøya. En av disse var telegrafist og skulle berømte radiostasjonen, den andre var våpeninstruktør. Sistnevnte oppgave var å gi våpentrening til de frivillige på Sørøya.

Evakueringen kanselleres

En misforståelse førte til at evakueringen ble kansellert av den britiske regjering 12. februar.

Meldingen som hadde nådd admiralitetet var sendt av kommandørkaptein Erling Hostvedt, leder for Marineavsnitt Kirkenes. Hostvedt hadde oppfattet at evakueringen allerede var i gang østover, at denne var tilstrekkelig, og at befolkningen på Sørøya hadde fått nok av forsyninger for å kunne klare seg til evakueringen østover var gjennomført. I tillegg trodde han at fiskeskøytene hadde fått med seg de av folkene på Sørøya som hadde behov for evakuering. Derfor sendte han et telegram til en britisk admiral som da befant seg i Sovjetunionen. En evakuering med britiske skip var ikke nødvendig, dessuten ville den sette de britiske skipene i fare for angrep fra tyske ubåter som opererte i områdene utenfor kysten av Finnmark.

Krigsskip underveis

Den 14. februar var konvoien, hvorfra de britiske skipene etter første plan skulle bryte ut, på vei mot Murmansk under stadige angrep fra tyske fly. Det var hell i uhell at planen om å forlate konvoien ikke ble noe av, konvoien ville ha vært

sjanseløs uten beskyttelse fra destroyerne.

Da konvoien nådde Murmansk ble det bestemt at de britiske krigsskipene skulle seile til Sørøya for å gjennomføre redningsaksjonen.

Med ankomst Sørøya 15. februar startet evakueringen umiddelbart. Totalt ble 502 mennesker tatt med i fire britiske krigsskip til Murmansk for så å bli overført til allierte handelsskip i konvoi vestover til Orknøyene. På alle måter en vellykket evakuering og en dristig operasjon med tanke på vilken fare tyskernes fly og ubåter utgjorde.

Lørdag 15. februar er det på datoen 75 år siden redningsoperasjonen på Sørøya.

Kilder:

* Kristian Husvik Skancke: Redningsoperasjonen på Sørøya – Bakgrunn og strategisk kontekst, Mastergradsoppgave i historie. Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning Universitetet i Tromsø Våren 2010
* Lokalhistoriewiki – Gunnar Johnson

Totalt 502 mennesker ble fraktet om bord i de britiske krigsskipene.
FOTO: NTBS KRIGSARKIV, RIKSARKIVET

For 75 år siden, 15. februar 1945, var selve redningsoperasjonen i gang. Britiske marinesoldater på vei mot land. Bakerst i båten, med skinnlue, oberstløytnant Gunnar Johnson som ledet arbeidet. FOTO: NTBS KRIGSARKIV, RIKSARKIVET

Britiske marinesoldater går i land på Sørøya 15. februar 1945 i en redningsoperasjon for å evakuere sivilbefolkningen.
FOTO: NTBS KRIGSARKIV, RIKSARKIVET

Fortsetter på neste side

Fleire barn i en av båtene som fraktet folket ut til de britiske destroyere. FOTO: NTBS KRIGSARKIV, RIKSARKIVET

SÁGAT FAKTA

Gunnar Johnson

Født 12. juli 1895 i Tynset, død 15. juni 1957 i Oslo. Overlege og offiser. Sønn av høyesterettsadvokat Samuel og Elisa Johnson. Etter den norske kapitulasjonen i juni 1940 reiste Johnson til England, og deltok i de norske styrkene der. 7. juli 1941 ble han i statsråd tilsatt som sjef for Fellessniteten for de norske styrkene med oberstløytnants grad. Han kom til Finnmark 10. november 1944 som etterretningsoffiser i Avsnittskommando Finnmark under oberst Arne Dagfin Dahls ledelse. Som etterretningsoffiser fikk han vite om grupper av befolkning i fylket som hadde unndradd seg tyskernes deporteringsordre. Og i desember 1944 ledet han evakuering av 900 av befolkningen på Nordkinnhalvøya og organiserte i februar 1945 evakueringen av totalt 600 personer fra Sørøya, 502 av disse med britiske destroyere.

Nils opplevde dramatik

Fortsettelse fra forrige side

En av dem som ble evakuert under redningsoperasjonen på Sørøya var Nils Mortensen. Historien om hva som skjedde foran øynene på den da sju år gamle gutten like i forkant, og under, selve evakueringen er sterk.

Familien Mortensen, som bodde på Ramnes, Sørøya, lot seg ikke bli tvunget av gårde av tyskerne. De ville bli igjen. Skulestedet de valgte var Kobbefjorden. Å flykte til fjells måtte skje om natten. Faren for å bli oppdaget på dagtid var stor, ble de det kunne det i verste fall bety døden. Usikkerheten var stor.

På flukt

Familien lastet inn mat, klær og litt utstyr i Nordlandsbåten. Det var en kald natt. Mulig det ble noe kaldere på grunn av den spenningen Nils følte? Normalt ville kulden ikke vært noe problem for dem, for de hadde rikelig med klær på seg. Men akkurat den natten virket det som om de gikk i sommerklær i en snestorm. Det var nok spenningen. Familien sto nede i fjæra og lyttet etter lyden av båtmotorer. Stillheten ga en forsikring om at alt var klart. Fire voksne, fire barn. I Nordlandsbåten var det stille. Roturen kunne begynne.

Litt vind, balgeskulp mot steinene i fjæra. Ullvantene sikret at lyden fra tollpipinene i båten var lydløse. Årene gled ned i vannet, opp og ned. Sakte fremover. En snakket ikke, en hvisket. Båten holdt de helt inntil land. En slik manøvrering kunne være skillett mellom liv og død.

Timene gikk. Med ett hørtes en lyd, en summing. Det kom båter.

Blir vi drept nå?

Blir vi drept nå, hvisket en brødrene til Nils. Ta det helt med ro, de har ikke oppdaget oss ennå, sa en av de voksne beroligende. På avstanden båtene befant seg var det umulig for dem å oppdage familien. Det var to båter. De patruljerte langs land, motorene gikk ikke for fullt, heldigvis. Familien hadde litt tid til å komme seg i land. De fikk det travelt idet de oppdaget at det var to tyske hurtiggående båter, Schnellbooter, som satte kursen rett mot land. Hadde de oppdaget dem?

Gjemte seg i fjæra

Familien rodde i land. Gjemmestedet for den enkelte ble bak noen store steiner. Båten skjultes raskt ved å kaste tang og tare over. Hjertet slo så hardt at Nils var redd tyskerne skulle høre det.

Tyske hurtiggående båter drev en intens klappjakt etter finnmarkinger som hadde stukket unna tvangsevakueringen, familien Mortensen hadde sterke opplevelser i forkant av redningsoperasjonen på Sørøya. FOTO: ARKIVIV ROGER ALBRIGTSEN

Lyskasterne tentes, og strålene sveipet oppover fjellsidene, nede i fjæra traff de en haug med tang og noen steiner. Men familien unngikk å bli sett. Fire voksne og fire barn lå bak store steiner og ventet. Nils ventet på at de jævlige tyskerne skulle dra videre, han tenkte at ble de oppdaget ville de bli skutt. Om tyskerne slapp hundene på land ville de være feroige. Nils ble liggende nesten uten å puste.

Nesten, bare nesten

Båtene passerte skulestedet, men plutselig endret de kurs og var på vei mot stedet der flyktningene lå i skjul. Etter noen sekunder begynte tyskerne å skyte mot steinene i fjæra. De hadde sett noe. En flokk fugler lettet. Tyskerne brente av noen skudd. Skytingen stoppet. Båtene vendte om og satte kurs ut mot Sørøysundet.

Fire voksne og fire barn ble liggende noen timer i skjul før kurs mot bestemmelsesstedet Kobbefjorden endelig kunne settes. Men dramatikken under flukten tok ikke slutt. I ferd med å ro i land traff båten en stein og tok inn vann. Alt av klær, mat og sengetøy ble vått. De fikk losset båten, og stadig vekk kastet de blikket utover havet. Hadde tyskerne dukket opp ville de ikke unngått å bli oppdaget.

I en jordgamme

Vel på land skulde de båten i en haug av tang og tare. Neste stopp for de flyktende var en jordgamme faren i familien hadde satt opp noen dager tidligere. Første prioritet ble å få varmen i seg, og å tørke alt det som var gjennomtrukket av sjøvann. En primus ble fyrte opp og varmen bredte seg raskt. Klærne fikk de tørket.

To mann holdt utkikk natten igjennom, for barna var dagens strabasiøse ferd over. Enn så lenge. Gammen lå ved sjøen. Ikke det

tryggeste sted en kunne oppholde seg.

Sild i tønne

Allerede neste morgen tok arbeidet med å lage en ny jordgamme til. Denne ble ført opp et stykke oppe i åssiden i skjul av en knaus. Etter en hard dags arbeid var endelig gammen ferdig. Familien hadde fått et romsligere krypin, men lå allikevel som sild i tønne.

Tyskerne skyter

Med ett kom et tysk krigsskip inn Kobbefjorden i sakte fart. Det nærmet seg land, men rundt hundre meter fra land stoppet det helt opp. Det var hektisk aktivitet på dekk. Med ett smalt det fra en av kanonene. Skuddet traff gammen hvor familien tidligere hadde hatt tilholdssted. En fulltreffer. Jord, stein og plankebiter fløy til alle kanter. Tyskerne fortsatte beskytningen. De gjentakende smellene ga gjenlyd i fjellene før aktiviteten avsluttet og skipet satte kurs ut fjorden igjen.

Lamslått

Tilbake satt lamslåtte barn og voksne. Diskusjonen gikk ivrig. Hvorfor gjorde soldatene noe slikt? En måtte finne svar. Det hele endte med at faren til Nils dro for å sjekke hva som hadde skjedd på hjemstedet deres.

Timene gikk. Med ett dukket han opp. Nyhetene var nedslående. Da faren hadde nærmet seg hjemstedet hadde han sett at tyskerne løp rundt og satte alle husene i brann. Gjenskinnet av flammene slikket oppover fjellsidene. Soldater løp rundt med sine jerrykanter, andre var i full gang med slakt av familiens ku og sauer. Da de var ferdige med arbeidet forlot de husene og satt resten i flammer.

I fare

Familien i gammen skulle ikke få være i fred. Neste dag hørte de nok

en gang motordur. Tyskerne kom tilbake for å inspisere skadene på gammen de skjøt i filler. Fem-seks soldater gikk på land. Nils hørte stemmene, de var svært nær familiens nye skjulested. Nervene var i høyspenn. Alle som var i gammen måtte være helt stille. Ikke et ord ble sagt. Tyskerne skulle ikke få påskudd for en grundigere undersøkelse.

Mistanken om at noen hadde røpet hvor gammen befant seg ble tema de neste timene. Det skulle vise seg senere at opplysningene var truet frem. Tanker om hva som hadde skjedd om de hadde ventet med å flytte fra gammen. Tanker om sønderrevne kroppar inspirert av triumferende tyske soldater. Slik var timene. Slik var øyeblikket. Livet for familien var spise og sove, spise og sove igjen. Det ble mye venting. De ventet på at tyskerne skulle forlate Finnmark, slik at de kunne flytte tilbake. Tilbake til et normalt liv.

Jul

Julen 1944, en jordgamme i Kobbefjorden. En slags julefeiring. Utenfor gammeveggene ulte vinterstormene. Sneen lå seg. Et paradiset for små barn. Men akkurat da et forbudt paradiset.

Frykten for å bli funnet gjorde at familien ble tvunget til å holde seg innendørs. Av og til hørte de tyske stemmer. Foreldrene fortalte eventyr om hulder, troll og andre underjordiske. På en måte kunne barna liksom sammenligne seg med de underjordiske. De følte en samhörighet med noen av eventyrfigurerne.

Ingen varsler om fred

Dager ble til måneder. Ingen varsler om fred kom. Kjøtt og fisk ble mangelvare. Stadig oftere disket moren i familien opp med klappkaker, en type brød av mel og vann som ble stekt på ovnsringene.

Beskjed om å samles

I februar kom nyheten om at alle flyktningene skulle samles på utsiden av Sørøya. Allierte fartøy ville ta dem med til Skottland. Nils spurte onkelen om krigen var over, onkelen svarte at snart ville den være over. Familiene hadde vært på flukt siden november 1944, i stadig risiko for å bli oppdaget.

I Dønnesfjorden skulle flyktningene hentes av de allierte skipene. Men når de skulle komme var mer uvisst. Avstanden fra gammen i Kobbefjorden til Dønnesfjorden er to mil, to mil i ulendt terreng.

Det ble klart for avmarsj. Etter mange timers slit klarer familiene å komme seg nært bestemmelsesstedet. Der møtte de andre som ventet på transporten. Klarsignalet kom, og en lang rekke mennesker vandret opp dalsiden mot Dønnesfjorden.

Det blåste opp og sneen pisket i ansiktene. Etter mange timer hadde de endelig nådd målet, trøtte og slitne fant de en gamme hvor noen ungdommer har tilberedt reinkjøtt. De sovnet raskt den kvelden.

Den første dagen i gammen brukte de til å sove, på den måten samlet de krefter for det som måtte komme. Etter to døgn i gammen med lusene som uønsket selskap kunne de flytte over i et hus som ikke hadde blitt flammernes rov. 40 mennesker stuet sammen. Det ble satt vakt utenfor.

Krigsskipene kom

Vaktene oppdaget at det kom to krigsskip inn fjorden, panikken bredte seg. Nå kom tyskerne tilbake. Det var et vilt kaos, folk sprang i alle retninger opp fjellsiden.

Da Nils så seg tilbake kunne han se at det var i alt fire krigsskip på tur inn fjorden. Han syntes det var litt rart at tyskerne ikke begynte å skyte på dem der de lå av gårde, godt synlig fra båtene. Men han tenkte at de sikkert drev og siktet

ken på Sorøya

Et Libertyship av samme type som Henry Bacon hvor sju år gamle Nils Mortensen opplevde dramatik på nært hold. FOTO: ARKIV ERLING SKJOLD

seg inn på folket. Det kom ingen smell fra kanonene.

Redningsoperasjonen

Det viste seg at det var fire engelske destroyere som ankom, folket samlet seg i fjæra og det ble ordnet med transport ut til skipene. Flyktingene ble fordelt på to av disse.

Først gikk turen til Murmansk hvor de ble lastet over i en rekke lasteskip. For at det ikke skulle medføre store tap av liv ble det bestemt å ta med maksimum 15–20 mennesker i hvert skip.

Risikoen var stor. Minnelagte faryann, og en fiende en ikke hadde helt kontroll på.

Liggetiden i Murmansk tok til. Nils Mortensen kjedet seg, etter to dager i Murmansk ble de overflyttet til lasteskipene. Ventetiden hadde vært kjedelig for barna. Uten engang å ha vært på land skulle de nå dra videre.

Vel om bord i båtene ble flyktingene stuert under dekk. Hele familien Mortensen var samlet. De fikk egen lugar. Nils lyttet til lydene fra motoren og fra dekk. Han syntes det høres ut som om motorene skulle stanse hvert øyeblikk, mannskapet ropte. For en liten gutt var inntrykkene mange.

Konvoien var ute i åpen sjø. Farene truet. Så stanset motoren.

Flyangrep

Med ett var alle bråvåke. Flytevestene de hadde på seg ble sjekket nok en gang. Vestene var beregnet på voksne personer, for Nils på sju år ble nok vesten i størrelse laget. Motoren begynte å gå igjen.

Familien hadde allerede fått beskjed om at flytevestene skulle være på hele tiden. Selv når de sov. Nils tenkte litt på hva som kunne skje om det gikk en alarm og han var uten vest.

Det første flyangrepet kom. Om bord i Henry Bacon ble 19 mennes-

ker stuert sammen midtskips. Som forskremte hører satt de nederunder og lyttet til aktivitetene oppe på dekk.

Det ble skutt med maskingevær og kanoner Knatring, og dype drønn, ble erstattet med skrik og rop fra mannskapet som jobbet febrilsk med å redde skuta fra å bli truffet av flybombene. Av og til kunne de høre flymotorene i det flyene kom over båtene i lav høyde.

Etter en halv time var angrepet over. Ingen nevneverdig skade på båten. Familien returnerte til lugaren.

Flyalarm igjen

Det skulle bli verre for flyktingene fra Sorøya. Etter noen dager gikk flyalarmen igjen. Nils og hans eldste bror, Sigurd, klarer å stikke seg vekk. Guttene ville se hva som egentlig gikk for seg på dekk under et slikt angrep.

Slik skildret Nils opplevelsen. – Lite visste vi hva som ville møte oss idet jerndøren til dekk ble åpnet. Lite visste vi. Det måtte en del krefter til for å få opp den tunge jerndøren, men til slutt klarte vi det. Hadde vi ikke sett hva krig kan gjøre med mennesker så fikk vi se det nå, og det til gagns. Kraftige smell, høye rop fra mannskapet og flydur. Seks tyske fly kom i formasjon mot konvoien. Det knatret lystig fra flyenes maskingevær. Som en kraftig regnskur slår ned i stille vann, slik slo også kulene fra de tyske flyene ned på båtdekket.

Siden vi nå hadde kommet oss på dekket midtskips fikk vi tilskuerplass til denne forestillingen. En meget færlig tilskuerplass, men det forsto vel ikke vi akkurat da. Noe av det første jeg la merke til var en sko. Opp av denne skoen stakk rester av det som for en stund siden hadde tilhørt et menneske.

Han som hadde mistet foten lå et stykke unna. Halve hodet var også revet bort. Nå lå han der i en

dam av blod. Denne dammen ble stadig større.

Det var også flere legemsdeler vi kunne se, disse stammet fra andre som også lå på dekket. Litt lenger unna lå det en mann som ennå var i live, han hadde også mistet litt av foten. Denne mannen kom krypende langs dekket på jakt etter et skjulested. Et skjul for alle kulene som klasket tett som hagl mot båtdekket. Ansiktet og klærne hans var fulle av blod. Han hadde nok store smerter. Ingen hadde tid til å hjelpe han akkurat nå.

Flyene var hele tiden over oss. Hele tiden ble det skutt fra båtens fire luftverkanoner. Når en skytter ble truffet kom det en ny mann og overtok denne jobben. Som paralyserert sto vi og så på en kamp på liv og død.

Flaks er av og til større enn forståelsen, sier det. Hele tiden mens vi sto ute på dekket smalt det kuler og jernsplinter rundt oss, noen ganske nære. Et fly kom i brann. En svart hale av røyk fulgte flyet. Vi kunne ikke se om flyet styrtet, for vi hadde et begrenset synsfelt fra der vi sto.

Hvor lenge vi sto på dekket og så på dette skuespillet vet jeg ikke, men til slutt ble vi oppdaget av en amerikansk soldat. Som et olja lyn kom han mot oss. Nå hadde vi sett nok.

Det tok ikke mange sekundene før vi var trygt plassert på den riktige siden av jerndekket, i sikkerhet. Lemlestedet mennesker, blod, mye blod, døds-hyl fra soldater som var truffet.

Ja, vi hadde sett noe av der verste en krig kan gjøre med mennesker. Det var sterke synsinntrykk. Noen klarer å fortrenge slike traumatiske opplevelser, andre ikke.

Mistet konvoien

Men helvete var ikke over for mannskapet og flyktingene. Neste dag brøt det ut full storm. Nok en gang gikk alarmen.

Nils Mortensen ble plaget med mareritt etter opplevelsene fra tiden før og under, redningsoperasjonen. FOTO: PRIVAT

I stormen famlet familiene seg frem mot samlingsrommet midtskips. Fra dekk kom det ingen lyder til å begynne med. Med ett dukket båtens kaptein opp med en orientering om hva som hadde skjedd. Tyske ubåter hadde sendt to torpedoer mot dem, men stormen hadde gjort at torpedoen mistet retningen. De neste døgnene oppsto det stadig problemer med motorene.

Henry Bacon ble hengende etter konvoien. Men skipet hadde ikke gitt opp. Overlatt til seg selv stangtet hun seg videre gjennom bølgen. Nok et flyangrep. Skipslegen ble drept i angrepet. Stormen spaknet.

Torpedert

Med ett fikk et par kraftige smell båten til å riste. Alarmen fulgte sekunder senere. Henry Bacon var truffet av torpedoer. Båten begynte å tippe forover.

Torpedoen hadde truffet foran og midtskips. For flyktingene om bord i en dødsdømt båt måtte alt skje hurtig. Flytevestene på. Opp på dekk.

Nils snublet i trappen og slo hodet kraftig, han var bevisstløs en liten stund. Letingen etter en livbåt begynte. Men det viste seg raskt at av fire livbåter var bare en hel. De andre var skutt i filler. Mannskapet lastet flyktingene om bord i livbåten. Den ble låret. En brått-sjø slo inn og fylte halve båten med vann. De klarte å få båten inn til skipssiden. Resten av flyktingene kunne gå om bord.

Ofret livet

De skjøv båten vekk fra en synkende Henry Bacon. De så at kapteinen hadde tatt stilling på broen. Han vinket til flyktingene. Et siste farvel.

Store bølger truet med å senke livbåten. En dame begynte å synges en salme. Ingen orket høre på, og sangen døde ut.

Rundt dem lå deler av mannskapet i sjøen. Noen døde, andre kjempet for livet. Livbåten tok inn vann. Desperat forsøkte de som var i livbåten å komme seg bort til de små lysene som vistes på mannskapets redningsvester. En håpløs kamp mot bølgen.

Endelig kom de seg bort til en av mannskapet. Han var død. Nils så et dypt kutt i halsen. Båten gled unna. Sakte fjernet den seg fra lysene i vannet. Snart så de ikke mer. Bare noen få av mannskapet hadde kommet seg ned i livbåten sammen med flyktingene. Resten ofret livet for Sorøya-folket.

I livbåten lystes desperate ansikter opp av rødt lys. Båten drev inn i det uvisse. Ventingen begynte. Nils visste ikke hvor lenge han ventet. Kulden hadde gjort sitt til at hukommelsen sviktet. Minnene fortregt. Men så dukket det opp lys i det fjerne.

Krigsskipet kom nærmere, lystkastere tentes.

Reddet

De var reddet. Først da våget de slippe jubelen løs. Etter mange timer i åpen sjø, med sne, vind og sjøsprøyt piskende over seg, var alle stive i leddene. En svær gærsekk ble heist ned til dem. Fire-fem av barna ble heist opp. På kort tid var alle fra livbåten samlet inne i messa. Det ble olett ut tørre klær. Skipet satte kurs mot stedet hvor Henry Bacon forsvant i dypet. De plukket opp omkomne.

Om kvelden sovnet Nils. Men marerittene vekket han. En stor sint tysker siktet på han med geværet sitt. Nils er endelig trygg. På det engelske skipet Zambezi hadde de det endelig trygt.

ROGER ALBRICHTSEN

avisa@sagat.no

